

บทที่ 5

สรุปและข้อเสนอแนะ

สรุป

ความคิดทางการเมืองเป็นความคิดที่ทุกๆ คนอาจเกิดขึ้นได้ถ้าบุคคลนั้นสนใจและศึกษาหาความรู้ทางการเมือง ความคิดทางการเมืองมีหลายระดับตั้งแต่ชาวบ้านธรรมดา นักเรียนนักศึกษา ข้าราชการ นักการเมือง นักวิชาการหรือแม้กระทั่งพระภิกษุ การที่เราเลือกนำความคิดทางการเมืองของบุคคลใดบุคคลหนึ่งคิดว่าบุคคลนั้นเป็นบุคคลที่มีความคิดทางการเมืองที่ดีก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมหรืออาจจะกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในทางที่ดีขึ้นหรืออาจจะเป็นแนวทางให้อุณหภูมิร้อนต่อๆ ไปได้คิดและพิจารณาหรืออาจจะก่อให้เกิดการขยายผลการศึกษาความคิดทางการเมืองของบุคคลนั้นๆ หรือบุคคลอื่นๆ อีก นับว่าเป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอนในทางรัฐศาสตร์

การที่ผู้ศึกษาเลือกศึกษาความคิดทางการเมืองของม.ร.ว.นิมิตรมงคล นวรัตน์ นั้นก็เป็น การพยายามที่จะให้เกิดการศึกษาในเรื่องความคิดทางการเมืองของนักคิดชาวไทยให้มากขึ้น ผู้ศึกษามีความเข้าใจว่าการเมืองการปกครองของประเทศนั้นๆ ย่อมมีเอกลักษณ์ และบริบทเป็นของตนเองซึ่งเกิดจากปัจจัยหลายๆ ด้านเพราะฉะนั้นในการศึกษาความคิดทางการเมืองของนักคิดชาวไทยย่อมจะทำให้เรารู้จักรากเหง้าความคิดทางการเมืองที่มีเอกลักษณ์ หรือบริบทของเราเอง ถึงแม้ว่าในปัจจุบันเราจะมีนักคิดนักเขียนทางการเมืองมากมาย ซึ่งแต่ละท่านแสดงความคิดผ่านทางสื่อต่างๆ อาทิเช่นสิ่งพิมพ์ โทรทัศน์ วิทยุหรือการประชุมวิชาการ ฯลฯ ซึ่งล้วนแล้วแต่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาการเมืองไทยในทุกๆ ด้านแทบทั้งสิ้นถึงแม้จะต่างมุมมอง ต่างทัศนะ ต่างวิธีการนำเสนอก็ตาม

ปัจจุบันมีนักคิด นักเขียนชาวไทยเกิดขึ้นมากมายนั้น ผู้ศึกษาคิดว่าระบอบการเมืองของเราพัฒนาขึ้นเรื่อยๆ ประชาชนหรือนักวิชาการหรือนักต่อสู้ทางการเมืองมีการแสดงความคิดทางการเมืองได้อย่างเสรีตามแนวทางที่ตนเห็นว่าดีที่เหมาะสมกับสภาพสังคม เศรษฐกิจและการเมืองไทย การเกิดความคิดหรืออุดมการณ์ต่างกันนั้นจึงเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นได้ในสังคมประชาธิปไตย แต่ในอดีตตั้งแต่ก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครองและหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 นั้น สังคมไทยเรานั้นนักคิดนักเขียนทางการเมืองน้อยมากก็เพราะระบอบการปกครองก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช และหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองที่คณะราษฎรอ้างว่าต้องการเปลี่ยนมาเป็นระบอบประชาธิปไตยนั้น โดยเนื้อแท้แล้วมีบางช่วงเท่านั้นที่พอจะเรียกว่าเป็นประชาธิปไตย แต่ส่วนมากแล้วจะเป็นการปกครองแบบเผด็จการที่แตกต่างกันในรูปแบบและวิธีการแต่เป้าหมายเหมือนกันคือรักษาอำนาจของตนเองไว้ให้ยาวนานที่สุดและหากมีผู้ใดมีความเห็นขัดแย้ง แตกต่างหรือต่อต้านก็จะหา

วิธีการบ ให้ออมรับหรือกำจัดโดยวิธีต่างๆ นานา ซึ่งทำให้สังคมไทยในอดีตมีนักคิดนักเขียนทางการเมืองน้อยมาก ผู้ที่มีอุดมการณ์ก็ถูกกำจัดไปบ้างหรือหากยอมละทิ้งอุดมการณ์ก็สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้

การศึกษาความคิดทางการเมืองของ ม.ร.ว. นิมิตรมงคล นั้นผู้ศึกษามีความเห็นว่าเป็นประโยชน์ต่อสังคมไทยเพราะเท่ากับเราได้ให้เกียรติกับภูมิปัญญาของชาวไทยและภูมิปัญญานั้นเกิดขึ้นและดำรงอยู่และปรับตัวอยู่ภายใต้บริบทของสังคมไทย ซึ่งจะส่งผลให้การพัฒนาทางการเมืองของไทย นั้นมีความหลากหลายทั้งแนวความคิดทางในมิติทางด้านเวลาและมิติในด้านแก่นของความคิด นักคิดทางการเมืองการปกครองในยุคหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 นั้นนับว่ามีน้อยมากพวกที่มีอุดมการณ์ทางการเมืองที่ขัดแย้งกับผู้มีอำนาจในยุคนั้นถูกจับและตั้งศาลพิเศษพิจารณาความผิดมีทั้งโดนประหารชีวิต จำคุกตลอดชีวิต หรือเนรเทศไป เกาะเต่า และเกาะตะรุเตา หรือถ้ายอมให้ความร่วมมือด้วยจะสามารถดำรงตนอยู่ในสังคมขณะนั้นได้ เพราะฉะนั้น ม.ร.ว. นิมิตรมงคล เป็นหนึ่งในนักคิดทางการเมืองในยุคนั้น ที่ไม่ยอมละทิ้งอุดมการณ์ของตนและยังกล้าที่จะเสนอความคิดทางการเมืองของตนเองที่ขัดแย้งกับผู้มีอำนาจในขณะนั้น เช่น มีการลักลอบส่งบทความทางการเมืองออกมาเพื่อลงหนังสือพิมพ์ จัดทำหนังสือเขียนบทความทางการเมืองในเรือนจำ เขียนหนังสือเสนอความคิดทางการเมือง ในระหว่างการเป็นนักโทษการเมืองครั้งแรกในเรือนจำบางขวาง และมีการเขียนหนังสือ ดำเนินการทางการเมืองเท่าที่สามารถทำได้ ในระหว่างการติดคุกครั้งที่ 2 แม้กระทั่งหลังจากได้รับอิสรภาพคนที่สองยังได้เคยจัดตั้งพรรคการเมืองร่วมกับ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ขึ้นชื่อว่าพรรคก้าวหน้า โดยดำรงตำแหน่งเลขาธิการพรรคแต่ตนเองไม่ต้องการลงสมัครรับเลือกตั้ง โดยจะทำงานทางการเมืองด้านเดียว ฉะนั้นการศึกษาความคิดทางการเมืองของ ม.ร.ว. นิมิตรมงคล ครั้งนี้จึงเป็นการเอาแนวความคิดทางการเมืองอีกมุมหนึ่งของสังคมไทยในยุคหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองซึ่งมีความเห็นหรือทัศนคติที่ขัดแย้งกับผู้มีอำนาจในขณะนั้นการศึกษาที่มีหรือบริบทที่ก่อให้เกิดความคิด และนำความคิดทางการเมืองเหล่านั้นมาจัดระบบเพื่อให้เป็นประโยชน์ในการขยายผลการศึกษาความคิดทางการเมืองหรือการศึกษาทางด้านต่างๆ ของ ม.ร.ว. นิมิตรมงคล

การศึกษาครั้งนี้ผู้ศึกษาได้ศึกษาแนวความคิดทางการเมืองจากหนังสือจำนวน 4 เล่มด้วยกันคือ ความฝันของนักอุดมคติ ชีวิตแห่งการเป็นกบฏ 2 ครั้ง รอยร้าวในมรดก และ นิมิตรนุสรณ์ รวมทั้งงานเขียนที่มีผู้วิจารณ์งานประพันธ์ของ ม.ร.ว. นิมิตรมงคล และได้ไปสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องโดยตรงเป็นทายาทของ ม.ร.ว. นิมิตรมงคล เพียงคนเดียวคือ ม.ล. ชัยนิมิตร รวมถึงนักวิชาการที่เคยอ่านและแปลเรื่องของ ม.ร.ว. นิมิตรมงคล อีก 2 ท่านคือ ศ.ดร.ชัชอนันต์ สมุทวณิช และศ.ดร.ชาญวิทย์ เกษตรศิริ ซึ่งทั้ง 3 ท่าน ได้กรุณาให้ความเห็นต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาในครั้งนี้

นอกจากนี้ผู้ศึกษายังได้ศึกษางานของนักปรัชญาบางท่านทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศที่ ม.ร.ว. นิมิตรมงคล กล่าวถึงในงานเขียนและงานที่ผู้ให้สัมภาษณ์บางท่านแนะนำให้ครั้งนี้ ซึ่งผู้ศึกษาเชื่อว่าการรวบรวมข้อมูลทั้งหมดทุกด้านที่ได้กล่าวมานี้เพียงพอที่จะทำให้ผลการศึกษากว้างไกลเกี่ยวกับความเป็นจริงที่ประสงค์จะทำการศึกษามากที่สุด

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ทำให้ทราบถึงประวัติและแนวความคิดทางการเมืองของม.ร.ว.นิมิตรมงคล ซึ่งเป็นแนวความคิดอีกกระแสหนึ่งในสังคมไทย ขณะนั้นกระแสรัฐนิยม ชาตินิยมเป็นกระแสหลักในขณะนั้นแนวความคิดทางการเมืองของม.ร.ว.นิมิตรมงคล เป็นแนวความคิดทางอุดมคติและประเทศไทยมีนักคิดแนวนี้ไม่มากนัก การศึกษารุ่นนี้ทำให้ทราบว่า มีปัจจัยอะไรบ้างที่มีผลต่อการเกิดความคิดทางการเมืองม.ร.ว.นิมิตรมงคล และมีการรวบรวมความคิดทางการเมืองของม.ร.ว.นิมิตรมงคล อย่างเป็นระบบตลอดจนอาจมีการขยายผลการศึกษาด้านอื่นๆ ต่อไปและแสดงให้เห็นความสำคัญของการศึกษานักคิดของคนไทย ซึ่งอยู่ในบริบทสังคมเศรษฐกิจทางการเมืองของไทยเพื่อจะได้มีผู้ศึกษาความคิดทางการเมืองของนักคิดชาวไทยคนอื่นๆ เพิ่มเติมต่อไป

เนื่องจากการศึกษาวิจัยผู้ศึกษาได้ ทำการศึกษาวิจัยเป็นลักษณะของการศึกษาหลายด้านประกอบกันโดยศึกษาความคิดทางการเมือง 2 แนวทางคือ แนวทางประวัติศาสตร์ความคิดทางการเมืองและแนวทางปรัชญาการเมืองโดยการศึกษาด้วยtextก็คือหนังสือที่ ม.ร.ว.นิมิตรมงคล เขียน เพราะผู้ศึกษาเชื่อว่าเป็นตัวแทนความคิดของม.ร.ว.นิมิตรมงคล และผู้ศึกษาค้นหาความคิดทางการเมืองได้แนวทางหนึ่ง โดยการตีความในแนวทางต่างๆ ประกอบกันทั้งแนวทางวิเคราะห์ด้วยทฤษฎีอย่างละเอียด แนวทางศึกษาชีวประวัติ แนวทางประวัติศาสตร์ ฯลฯ และศึกษาบริบทในระดับต่างๆ ที่มีอิทธิพลต่อความคิดทางการเมืองของม.ร.ว.นิมิตรมงคล ควบคู่ไปด้วยตลอดจนแบ่งหมวดหมู่ความคิดทางการเมืองเพื่อให้เป็นระบบในการศึกษา ฉะนั้นสมมติฐานจึงเป็นรูปของข้อเสนอ(proposal)ที่ผู้ศึกษาวิจัยประสงค์จะตรวจสอบแนวความคิดเพื่อนำไปสู่ข้อสรุป

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ผู้ทำการศึกษาวิจัยได้ตั้งสมมติฐานไว้คือความคิดทางการเมืองของม.ร.ว.นิมิตรมงคล มุ่งเป็นในระบบการปกครองที่แตกต่างกับระบบที่เกิดขึ้นในโลกนี้ เป็นแนวความคิดที่เกิดจากการได้รับความไม่เป็นธรรมจากการเมือง เกิดจากแนวความคิดทางสังคมของนักคิดชาวไทยและชาวต่างประเทศที่ม.ร.ว.นิมิตรมงคล ศึกษาระหว่างเป็นนักโทษการเมืองและเกิดจากบริบททางสังคมและการเมืองของประเทศไทยในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2475-2491

และเนื่องจากการศึกษาวิจัยความคิดทางการเมืองของ ม.ร.ว. นิมิตรมงคล ในครั้งนี้เป็นการศึกษาตีความจากตัวบทที่เป็นงานเขียนซึ่งผู้ประพันธ์ได้ถึงแก่นิจกรมไปแล้ว จึงทำให้ไม่มีโอกาสที่จะได้สอบถามข้อสงสัยเพื่อให้ผู้ประพันธ์ได้ตอบในข้อสงสัยหรือนัยของตัวบทนั้น ทั้งนี้เพราะว่าสิ่งที่

นักคิดหรือนักปรัชญาทางการเมือง ได้สื่อไว้ในงานเขียนถึงผู้อ่านย่อมมีทั้งผู้ประพันธ์ประสงค์จะสื่ออย่างตรงไปตรงมา หรือประสงค์จะสื่อโดยมีหลายความหมาย หรือประสงค์จะซ่อนความหมายที่ต้องการจะสื่อไว้ อันเนื่องมาจากข้อจำกัดของตัวผู้ประพันธ์เอง ทำให้ไม่สามารถจะสื่อความหมายอย่างตรงไปตรงมาตามความ ดังนั้นผู้ศึกษาจึงต้องอาศัย ทฤษฎีการเรียนรู้มาอธิบายถึงการพัฒนาการความคิดทางการเมืองของม.ร.ว. นิมิตรมงคล ใช้แนวทางการศึกษาความคิดทางการเมืองแนวทางการตีความแนวทางต่างๆ เพื่อตีความตัวบทใช้การศึกษาความคิดทางการเมืองของม.ร.ว. นิมิตรมงคล และเชื่อมโยงกับบริบทที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับความคิดทางการเมืองของ ม.ร.ว. นิมิตรมงคล ในระดับต่างๆ มาอธิบายประกอบการตีความเพื่อให้ได้ความมุ่งหมายที่ใกล้เคียงกับแนวความคิดของ ม.ร.ว. นิมิตรมงคล

ในส่วนตัวผู้ศึกษาเอง ก็จะต้องวางความคิดให้เป็นกลางและอิสระสามารถที่จะศึกษาตีความโดยปราศจากการถูกครอบงำ และพยายามที่จะศึกษาตีความให้ได้สิ่งที่นักคิดประสงค์จะสื่อให้ถึงผู้อ่านมากที่สุด และนอกจากนี้ผู้ศึกษาจะพยายามจัดหมวดหมู่ความคิดทางการเมืองของ ม.ร.ว. นิมิตรมงคลให้สะดวกต่อการศึกษายิ่งขึ้น

ผลของการศึกษาวิจัยที่ผู้ศึกษาได้พบว่ายอมรับในสมมติฐาน(accept) คือพบว่าความคิดทางการเมืองของม.ร.ว.นิมิตรมงคล มุ่งเน้นในระบบการปกครองที่แตกต่างจากระบบที่ดำรงอยู่ในโลกเป็นแนวความคิดที่เกิดจากความไม่เป็นธรรมที่ได้รับจากการเมืองเกิดจากแนวความคิดทางสังคมและการเมืองของนักวิชาการชาวไทยและชาวต่างประเทศที่ม.ร.ว.นิมิตรมงคล ศึกษาระหว่างเป็นนักโทษทางการเมืองจากบริบททางสังคมและการเมืองของประเทศไทยในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2475-2491

สาเหตุที่มีผลต่อความคิดทางการเมืองของม.ร.ว. นิมิตรมงคล

1. ความคิดทางการเมืองในเรื่องระบบการปกครองที่ม.ร.ว.นิมิตรมงคล ศึกษาในหนังสือความฝันของนักอุดมคติ เป็นระบบการเมืองการปกครองในลักษณะที่เป็นอุดมคติ (Idealist) ซึ่งเคยมีนักปรัชญาการเมืองกล่าวถึงระบบนี้ไว้ เช่น เพลโต ในอุดมรัฐ หรือ โทมัส มอร์ ใน ยูโทเปีย ซึ่งแนวคิดทางการเมืองเหล่านี้เป็นลักษณะอุดมคติ (Idealist) ไม่สามารถเกิดขึ้นได้ในโลก

2. ความคิดทางการเมืองของม.ร.ว.นิมิตรมงคล เป็นความคิดที่ตนเองคิดว่าไม่ได้รับความเป็นธรรมแต่ถูกกล่าวหาว่าเป็นกบฏ ซึ่งสะท้อนออกมาในงานเขียนทั้งสามเรื่องของม.ร.ว.นิมิตรมงคล ที่ผู้ศึกษานำมาวิเคราะห์ตัวบท

3. ความคิดทางการเมืองของม.ร.ว. นิมิตรมงคล คงเป็นความคิดที่ได้รับอิทธิพลมาจากนักวิชาการชาวไทยและชาวต่างประเทศตามที่ ศ. ดร. ชัยอนันต์ สมุทวณิช กล่าวว่า ได้เคยสอบถามจาก

สอ เสถบุตร เกี่ยวกับม.ร.ว. นิมิตรมงคลว่าเคยรู้จักหรือไม่ ซึ่งสอ เสถบุตร บอกว่านั่นแหละคือลูกศิษย์ของผมได้พูดคุยแลกเปลี่ยนทัศนะกัน และให้หนังสือที่อ่านดังจะเห็นได้ว่าม.ร.ว.นิมิตรมงคล กับสอ เสถบุตร นั้นชอบอ่านงานของนักปรัชญาชาวต่างประเทศคล้ายคลึงกัน เช่น เอช. จี. เวลล์ และ เช็คสเปียร์ และนอกจากนี้ ม.ล.ชัยนิมิตร บุตรชายยังได้กล่าววาม.ร.ว. นิมิตรมงคล เรียนปริญญาโทและเอกทางชีวิตจาก สอ เสถบุตร และ ม.จ. สิทธิพร ซึ่งทั้งสองท่านเป็นนักคิดแนวเสรีนิยม

สิ่งที่ผู้ศึกษาค้นพบในการศึกษาคั้งนี้

1. ทำให้เห็นภาพทางการเมืองในยุคหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 จากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นระบอบประชาธิปไตย ตามที่คณะราษฎรกล่าวไว้แต่แท้ที่จริงแล้วเป็นระบอบเผด็จการที่ผู้มีอำนาจพยายามทำทุกวิถีทางที่จะรักษาอำนาจของตนไว้ และดังคำกล่าวว่ามีอำนาจคือผู้เขียนประวัติศาสตร์ซึ่งในการศึกษาทางการเมืองของไทยนั้นโดยมากจะศึกษาจากประวัติศาสตร์ ประวัติศาสตร์ในแต่ละช่วงก็จะเป็นแง่มุมเดียวของผู้ที่มีอำนาจในบ้านเมืองขณะนั้น ซึ่งทำให้ผู้ศึกษาได้ทราบว่าจะมองหลายมิติทั้งจากผู้ชนะและผู้แพ้โดยใช้แนวทางการตีความบริบทในด้านต่างๆ มาพิจารณาเพื่อให้ได้ข้อสรุปที่ปราศจากอคติและความลำเอียง

2. งานเขียนทั้ง 3 เล่ม ของ ม.ร.ว. นิมิตรมงคล เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงธรรมชาติของมนุษย์ในบริบทของสังคมไทย ซึ่งมีปัจจัยต่างๆ ประกอบบริบท เช่น วัฒนธรรม ประเพณี ลักษณะนิสัยคนไทย เป็นต้น

3. ความคิดทางการเมืองของ ม.ร.ว. นิมิตรมงคล เป็นความคิดที่อธิบายถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมไทยในมุมมองของคนที่ย่อมาจากสังคมแล้วคือผู้ประพันธ์อยู่ในคุกและมองดูสังคมไทย จึงทำให้เกิดแนวความคิดที่เป็นอุดมคติ และเป็นแนวคิดที่บอกแนวทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นและมีการบอกเป้าหมายว่าหากแก้ไขแล้วจะเกิดผลอย่างไร

4. ความคิดทางการเมืองของม.ร.ว.นิมิตรมงคล เป็นความคิดที่มองการเมืองในลักษณะมหภาค ในลักษณะ Universal ในทัศนะของนักมนุษยนิยมและมองในลักษณะจุลภาคในประเทศไว้ด้วย ซึ่งเป็นแนวความคิดในลักษณะอุดมคติ (Idealist) ซึ่งนักคิดแนวนี้ในเมืองไทยมีไม่มากนักเป็นแนวความคิดที่ผู้คิดไม่กล่าวถึงการแก้ไขเศรษฐกิจสังคมและการเมืองในระดับประเทศแต่จะกล่าวถึงระดับโลก

5. การนำเสนอของม.ร.ว.นิมิตรมงคลในงานเขียนทั้ง 3 เล่มมีลักษณะการประชดประชันสังคมและสภาพการเมืองไทยในยุคช่วงหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองที่เป็นประสบการณ์ของตนเองและคิดว่าตนเองไม่ได้รับความเป็นธรรมจึงมีการแสดงออกทางหนังสือที่เขียนโดยชี้แจงแก้ต่าง

หรือประชดประชันระบอบการเมืองการปกครองที่แตกต่างจากอุดมคติของตนเองและความไม่ยุติธรรมที่ตนเองได้รับจากการเมือง

6. แนวความคิดทางการเมืองของม.ร.ว.นิมิตรมงคล คงเป็นแนวความคิดที่เกิดจากการศึกษาหาความรู้ทั้งจากตำราและสนทนากับผู้รู้จึงออกมาเป็นแนวความคิดของนักคิดนักปราชญ์ ที่ม.ร.ว.นิมิตรมงคล ชื่นชอบได้แก่ รุสโซ เอช.จี.เวลล์ และนักคิดชาวไทยหลายๆ ท่านที่เด่นๆ ได้แก่ สอ เสถบุตร ม.จ.สิทธิพร ซึ่งท่านเหล่านี้มีแนวทางความคิดเด่นๆ ในแต่ละด้าน ซึ่ง ม.ร.ว. นิมิตรมงคล ได้มาบูรณาการเป็นความคิดทางการเมืองของตนเองที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ

7. ความคิดทางการเมืองของ ม.ร.ว. นิมิตรมงคล นั้นเป็นความคิดที่น่าสนใจคือ บริบทของม.ร.ว.นิมิตรมงคลนั้นจัดว่าอยู่ในกลุ่มเจ้า แนวความคิดที่ออกมาในงานเขียนนั้นแทบจะไม่กล่าวสนับสนุนเจ้าเลย ซึ่งในชีวิตแห่งการเป็นกบฏ 2 ครั้ง ก็ได้เขียนไว้ว่า “พระองค์เจ้าบรมวงศ์ฯ ดิยังโงะถึงมีคนมาช่วยมาก”

8. การเรียนรู้ทางการเมืองของ ม.ร.ว. นิมิตรมงคล นั้น ไม่ได้เกิดขึ้นจากการศึกษาที่เป็นระบบ การศึกษาเช่นนักคิดคนอื่น ๆ แต่เกิดจากการหักเหของชีวิตให้เป็นนักโทษการเมืองจึงใช้เวลาว่างเป็นนักโทษ ศึกษาหาความรู้จากแหล่งความรู้ที่มีจำกัดอยู่ในคุก เช่นการศึกษาจากหนังสือบางเล่ม การสนทนากับนักโทษการเมืองเช่นกัน ที่มีแนวความคิดต่อต้านรัฐบาล หรือมีแนวความคิดที่แตกต่างกันในแต่ละคน เช่น สอ เสถบุตร มีแนวความคิดเสรีนิยม (liberal)

9. การที่ม.ร.ว. นิมิตรมงคล นำแนวความคิดของตนที่เกิดขึ้นจากบริบททางด้านต่างๆ มาเสนอเป็นนวนิยาย นักเขียนการเมืองลักษณะนี้มีจำนวนน้อยในสังคมไทยขณะนั้นเช่น ศรีบูรพา และ สด กุระมะโลหิต เป็นต้น แต่นวนิยายที่ ม.ร.ว. นิมิตรมงคล เขียนเป็นงานเขียนในเชิงอุดมคติ แตกต่างจากนักเขียนคนอื่นๆ และโดยทั่วไปงานเขียนทางการเมืองขณะนั้นเป็นลักษณะของการบันทึกเหตุการณ์

ข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ผู้ศึกษามีความตั้งใจว่าจะเชิดชูภูมิปัญญาความคิดทางการเมืองการปกครองไทย กล่าวคือศึกษาความคิดทางการเมืองของนักคิดชาวไทย ซึ่งมีไม่มากนักจึงทำให้น่าที่จะศึกษาและกระตุ้นการศึกษาทางรัฐศาสตร์ในประเทศไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งปรัชญาการเมืองโดยให้หันมามองดูตัวเองมากขึ้น เพราะการที่จะทำอะไรให้ดีต้องรู้จักตัวเองให้ดีเสียก่อน การศึกษาความคิดทางการเมืองที่ดีและสามารถนำมาปฏิบัติได้เหมาะสมในสภาพสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองของประเทศไทย ควรจะต้องศึกษาความคิดของนักคิดชาวไทยเสียก่อน การศึกษาครั้งนี้ถึงแม้จะเป็นพลังอันน้อยนิดที่ก่อให้เกิดการศึกษาความคิดทางการเมืองของนักคิดชาวไทยขึ้น แต่ผู้ศึกษาก็พยายามที่จะศึกษาให้ตรงกับความคิดทางการเมืองของม.ร.ว.นิมิตรมงคล

แนวทางการศึกษาปรัชญาหรือความคิดทางการเมืองของนักคิดต่างๆ นั้นผู้ศึกษามีความเห็นว่าควรจะต้องใช้หลายๆ แนวทางประกอบกันเพื่อที่จะทำให้ผลของการศึกษานั้นมีคุณค่าและตรงกับวัตถุประสงค์ทั้งแนวทางศึกษาความคิดทางการเมืองและการตีความปรัชญาการเมืองซึ่งมีอยู่หลายแนวทางการตีความแนวทางต่างๆ อีกทั้งการนำบริบทมาประกอบการพิจารณาตีความก็ต้องพิจารณาระดับของบริบทที่นำมาศึกษาว่าเหมาะสมด้วยหรือไม่ โดยใช้วิจารณ์ฐาน ในการเลือกวิธีการต่างๆ มาประกอบการศึกษา

และข้อสำคัญอีกประการหนึ่งนอกจากจะได้ประโยชน์ตามที่ผู้ศึกษากล่าวไว้ในผลที่คาดว่าจะได้รับแล้วนั้น การศึกษาความคิดทางการเมืองนั้นยังจะทำให้เราได้มีประสบการณ์ในการศึกษาเพิ่มมากขึ้น ทำให้เกิดแนวความคิดของตนเองที่จะพัฒนาไปสู่ความคิดที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว ทำให้การศึกษาในครั้งนี้ไม่เป็นเพียงการศึกษาที่ได้ประโยชน์ตามผลที่คาดว่าจะได้รับเท่านั้น แต่ยังทำให้ผู้ที่ศึกษาได้รับการพัฒนาการทั้งในการเรียนรู้และแนวความคิดอีกด้วย

สำหรับการศึกษาความคิดทางการเมืองของ ของม.ร.ว.นิมิตรมงคลนั้นผู้ศึกษาหวังว่าคงจะมีผู้สนใจมากขึ้นเพราะเป็นนักคิดนักเขียนชาวไทยที่ไม่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักนักเพราะถูกกล่าวหาว่าเป็นกบฏมีความคิดเห็นขัดแย้งกับผู้มีอำนาจในขณะนั้นจึงถูกทำลายผลงานและขัดขวางการนำเสนอความคิดด้านต่างๆ แต่ถึงอย่างไรก็ตาม ม.ร.ว.นิมิตรมงคลก็ยังทำประโยชน์ให้กับประเทศชาติและอนุชนรุ่นหลังโดยมีผลงานเป็นการประพันธ์ทั้งไว้ ซึ่งผลงานชิ้นเอกก็คือ ความฝันของนักอุดมคติ หรือ เมืองนิมิตร และได้รับการคัดเลือกให้เป็นหนังสือที่ดีหนึ่งในจำนวนร้อยเล่มที่คนไทยควรอ่านในโครงการวิจัยเพื่อคัดเลือกและแนะนำหนังสือที่ดีในรอบศตวรรษและเป็นหนังสืออ่านประกอบของการเรียนระดับอุดมศึกษา นอกจากนี้ผู้ศึกษาคาดหวังว่าจะกระตุ้นให้มีผู้สนใจ ศึกษาความคิดทางการเมืองของ

ม.ร.ว. นิมิตรมงคลในแง่มุมมองอื่นๆ ต่อไป และรวมทั้งศึกษานักคิดทางการเมืองของไทย
คนอื่นๆ อีก